

анітрохи нижчим, ніж у інших авторів Центральної Європи XIX ст. [Гаджега 1928; Ігнат 1971].

Література

1. Гаджега Ю. Історія Ужгородської богословської семінарії в її головних чертах / Ю. Гаджега. – Ужгород, 1928.
2. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – Москва, 1976.–207с.
3. Ігнат А. М. Загальноосвітня школа на Закарпатті в XIX ст. / А.М. Ігнат. – Ужгород, 1971.
4. Kniezsa I. A magyar helyesírás története / I. Kniezsa. – Budapest, 1953.
5. Кустодієв К. Церковь угорских русских и сербов в их взаимоотношении / К. Кустодієв. – Москва, 1873. – С. 20–21.
6. Лучкай Михайло. Граматика слов'яноруська . Переклад з лат. П. М. Лизанця та Ю. М. Сака / Михайло Лучкай. – Київ, 1989.
7. Лучкай Михайло. Історія карпатських русинів (том III) . Переклад з лат. Ю. М. Сака // Наук. зб. музею української культури у Свиднику / Михайло Лучкай. – 1986. – Т. 14.
8. Лучкай Михайло. Історія карпатських русинів (том IV, 1-а частина). Переклад з лат. М. В. Ороса // Там само / Михайло Лучкай. – 1991. – Т. 17.
9. Лучкай Михайло. Історія карпатських русинів (том IV, 2-а частина) / Переклад з лат. М. В. Ороса // Там само / Михайло Лучкай. – 1992. – Т. 18.
10. Мацинський І. Кінець XVIII – перша половина XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича // Там само / І. Мацинський. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 45.

Summary

In conditions when literary language hadn't been formalized its role was performed by another language instead, as it happened at Zakarpatia in the XVth – first half of XIXth century, and it was “the dead” newlatin. The precious work “Historia Carpato-Ruthenorum” was written in that language by Mykhailo Luchkai. Investigations of linguistic peculiarities of this work are interesting and less investigated.

УДК 811.112.2'367.3

ДО ПРОБЛЕМИ ВИДІЛЕННЯ ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Бурковська О. Й.

Донбаський державний педагогічний університет

Проблема односкладних речень упродовж довгого часу турбує лінгвістів різних напрямків та викликає багато суперечок щодо їхнього існування взагалі.

Якщо питання про сутність односкладних речень в слов'янських мовах було предметом уваги багатьох вчених-лінгвістів, що представляли різні лінгвістичні школи, то односкладні речення німецької та англійської мов довгий час взагалі не були об'єктом спеціальних синтаксичних досліджень, а в кращому випадку вони фіксувались як ненормативні утворення. Винятками були безособові речення, які розглядались не з точки зору їх особисто лінгвістичних характеристик, а з точки зору логічної можливості побудови безсуб'єктного висловлювання.

У роботах останніх років із синтаксису німецької мови можна спостерігати дві прямо протилежні тенденції у відношенні до односкладних речень. З одного боку, визначний інтерес дослідників до цього типу речень, які реально існують у мові, але мало вивчені, а з іншого боку, їх ігнорування або в результаті традиційного відношення до речення, як двоскладної структури, або в результаті неефективності теоретичного апарату, що використовується (вербоцентричних теорій, трансформаційної граматики, тощо), який не тільки не відкриває можливостей для опису односкладних речень, але нерідко взагалі знімає питання про них.

Розглянувши основні етапи розробки вчення про односкладне речення в граматичній науці і шляхи розв'язання самої проблеми двоскладності/односкладності речення в працях різних учених-лінгвістів, треба відзначити, що ця проблема до цього часу належить до числа **актуальних у мовознавстві**.

Для німецької та англійської мов проблема визначення статусу односкладних речень займає особливе місце. Основна причина такого положення полягає в тому, що в традиційному англійському та німецькому синтаксисі необхідною основою речення вважається наявність двох компонентів – підмета та присудка, які в залежності від загального направлення мали логічні, психологічні та граматичні характеристики.

Мета дослідження полягає в тому, щоб показати динаміку поглядів вчених щодо проблеми існування односкладних речень та їх класифікації у німецькій мові.

З цієї мети виступають наступні **задачі**:

- Показати ставлення різних вчених до ненормативних конструкцій в німецькій мові;
- Розкрити теорії класифікації недвоскладних структур.

Односкладні речення разом з неповними та еліптичними розглядались як відступ від двоскладної схеми, тобто від норми, і не мали значення самостійних синтаксичних одиниць. У вербоцентричних теоріях, де відмінювана форма дієслова має абсолютне значення для характеристики речення, проблема односкладності не ставиться взагалі [1, с. 29].

Але існує й інша причина недостатньої уваги до односкладних речень в англійській та німецькій мовах, що ховається в специфіці цих мов у порівнянні зі слов'янськими.

В мовах, що розглядаються, існує спеціальний граматичний засіб (підмет *es*– в німецькій мові, *it*– в англійській мові), який дозволяє формально зберегти двочленність і в тих структурах, які традиційно відносять до безособових.

Наявність формального підмета приводить з одного боку до зміщення логічних та структурних основ при класифікації речень та до різких протиріч, оскільки формальні компоненти посилюють асиметрію логічних та структурних категорій. З іншого боку існування формальних компонентів утворює видимість того, що в німецькій та англійській мовах односкладних речень настільки мало, що неувага до них повністю виправдана. Однак формальний присудок лише змінює кількісне співвідношення між односкладними та двоскладними реченнями в англійській та німецькій мовах та в мовах, що не мають такого компоненту, і в принципі не виключає можливості існування в цих мовах односкладних структур [1, с. 30].

Більш того, мовний матеріал переконує, що односкладні речення в англійській та німецькій мовах є досить самостійними синтаксичними одиницями, повноправними з двоскладними, мають широкий діапазон функціонування і дійсно потребують всебічного вивчення. Що стосується невизнання та недооцінки їх в деяких синтаксичних концепціях, то слід сказати про неадекватне уявлення мовних фактів, а також про необхідність перегляду деяких теоретичних положень [1, с. 30].

Односкладні речення в роботах німецьких германістів розглядалися в основному не в поєднанні з загальною теорією речення, а в розмежуванні з нею, як зразки відходу від характерних властивостей комунікативних одиниць.

Так, наприклад, К. Ф. Беккер просто констатує, що в німецькій мові можливі речення без граматичного підмета і не вказує, як у такому випадку інтерпретувати такі конструкції [2, с. 29]. Г. Пауль, аналізуючи конструкції типу *Schrittfahren* (їхати на автомобілі зі швидкістю пішохода), в яких неможливо відтворити другий склад, не змінює положення про двоскладність речень [1, с. 31].

Таким чином, у Г. Пауля ми спостерігаємо протирічне відношення до односкладних структур. З одного боку вчений не може їх обійти, оскільки він дуже чітко досліджує накопичений фактичний матеріал, а з іншого боку теоретичні посилення не дають Г. Паулю можливості аналізувати ці структури, як самостійні синтаксичні одиниці.

Більш категорично у ставленні до односкладних речень висловлювався Р. Блюмель, який вважав, що нема синтаксичних утворень, які складаються з менш, ніж двох членів. І якщо те, що ми схильні називати односкладним реченням, є реченням, то воно двоскладне, а якщо воно дійсно односкладне, то тоді й не речення [4, с. 87].

Однак, не зважаючи на таке ставлення до односкладних структур, яке спростовує проблему їх виділення та класифікації, факти мовлення давали матеріали, які не вкладалися в злагожені теорії і потребували впорядкування. Тому багато лінгвістів, хоча й з застереженнями відносно нерівноцінності

двоскладних та недвоскладних речень, все ж таки намагалися якимось систематизувати односкладні структури.

Термін “односкладні речення” використовував О. Бехагель, однак під терміном “односкладні речення” він розумів не тільки особисто односкладні структури, але й структури, які лише за своєю будовою уподібнювалися реченням з одним конструктивним центром [3, с 126].

К. Бругман виділяє чотири типи односкладних речень: вигуківі, вокативні, імперативні та безособові. Відчуваючи синтаксичну нерівноцінність виділених типів, К. Бругман обособлює безособові речення як “розповідні одиниці, висловлення, судження” [1, с 31].

Більш складну характеристику недвоскладних речень дає О. Бехагель. Він виділяє вигуківі речення, іменники в функції звертання, невокативні іменники типу *Feuer!* т.ін., тобто такі класи односкладних речень, які неможливо перетворити на двоскладні. Поза зв'язком з виділеними типами описуються безособові конструкції та безособові дієслова у реченнях різноманітних структур.

Інші типи односкладних структур класифікуються в залежності від причин, умов та способів скорочення двоскладних, наприклад, *Gewiss*, *Freilich* визначаються як етимологічні двоскладні одиниці, скорочені на підставі попереднього висловлювання, а частіш за все в діалозі [3, с. 127].

Таким чином, К. Бругман та О. Бехагель описали нестандартні, тобто ті речення, які відхилились від двоскладності, включаючи до них як односкладні, так і неповні, і еліптичні, що не давало можливості визначити структурні особливості власне односкладних структур.

Більш диференційовано до недвоскладних комунікативних одиниць підходить І. Хейзе, який називає власне реченнями тільки ті структури, які мають особисту форму дієслова. У співвідношенні з такою концепцією І. Хейзе розглядав імперативні та безособові речення, як самостійні одиниці, кваліфікуючи решту, як еліпси [11, с. 186].

Введення в абсолют особистої форми дієслова при визначенні статусу речення спрощує можливості синтаксичної організації комунікативних одиниць і не дозволяє уявити односкладні речення у їх структурному різноманітті.

Тенденція до виділення дієслівності, як основного ознаку речення, набула досить визначених рис в роботах Дж. Риса. Так, на його думку, критерієм розгалуження типів речення з точки зору їх самостійності є наявність відмінюваної форми дієслова, а також можливості чи неможливості її приєднання до недвоскладної структури [14, с. 58].

У відповідності до цього принципу Дж. Рис виділяє серед недвоскладних речень повноцінні, рівноправні двоскладним структури, тобто такі, які мають особову форму дієслова, наприклад, імперативні або речення зі скороченим підметом. Далі у Дж. Риса розрізняються неповні (*unvollstaendige*), скорочені (*unvollkommene*) та еліптичні, тобто речення з порушеною конструкцією, але які мають статус речення, оскільки до них можливо приєднати особову форму дієслова [14, с. 59].

Вигуків речення, вокативні, слова *Ja, Nein, Doch*, а також структури, які представляють собою одиничні іменники в називному відмінку, інфінітиви та інфінітивні словосполучення, за трактовкою Дж. Риса, не є реченнями, оскільки до них не можна приєднати особову форму дієслова [14, с. 60].

Таким чином, у класифікації недвоскладних конструкцій запропонованій Дж. Рисом, тільки імперативні конструкції, утворені відмінюваною формою дієслова, визнаються самостійними синтаксичними одиницями. Всі інші конструкції він вважає або неповними, усіченими, або взагалі облишеними статусу речення.

У синтаксичних теоріях більш пізнього і сучасного періоду спостерігається тенденція до системного опису синтаксису, що виразилась у першу чергу в утворенні типологій речень, які передбачали опис усіх зразків, на підставі яких будуються речення німецької мови. Для виділення моделей (схем, зразків) речень слугували різноманітні принципи – від критерія смислової завершеності речення, як у П. Гребе [8, с. 75], до структурного мінімуму речення, як у Г. Хельбіга [9, с. 456].

Однак, незважаючи на те, що запропоновані типології повинні були б представити всі зразки речень німецької мови, ми не знаходимо моделей односкладних речень ні серед моделей комунікативних одиниць, виділених І. Ербеном [6, с. 81], ні серед “основних форм дієслівних речень”, описаних Г. Гребе, ні серед “основних форм і варіантів моделей”, запропонованих В. Флемінгом, ні серед “основних розумових образів” у Г. Глинця.

Моделі речень, виділені Х. Брінкманом та класифіковані на підставі морфологічної вираженості та граматичного значення придиката, знову представляють тільки двоскладні конструкції, оскільки, на думку автора, нормальне німецьке речення завжди двоскладне [5, с. 115]. Характерно, що В. Шмідт, порівнюючи класифікації речень у Х. Брінкмана та у В. Г. Адмоні, визначає номінативні структури, виділені В. Г. Адмоні як еліптичний варіант двоскладного речення [73, с. 298]. При цьому він навіть не доказує еліптичність номінативних структур, оскільки саме поняття односкладності є для нього, як і для багатьох німецьких синтаксистів, зовсім чужерідним.

Перелічені класифікації показують, що односкладні речення розцінюються не як самостійні синтаксичні одиниці, які так чи інакше повинні б бути представлені в типології речень, а як структури, що відступили від основної закономірності. Так, наприклад, Г. Хельбіг як ілюстрації ненормативних синтаксичних явищ приводить речення, в яких відсутній або підмет, або присудок і які можуть бути кваліфіковані як односкладні [9, с. 475].

У деяких граматиках односкладні речення потрапляють до розділу морфології, де ці комунікативні одиниці без будь-якого зв'язку з загальною синтаксичною теорією ілюструють можливості функціонування тих чи інших частин мови.

Досить широкий опис односкладних інфінітивних та партиципних речень, які трактуються як висловлювання з особистою мовленнєвою функцією, і не

мають повних еквівалентів серед двоскладних структур, ми знаходимо у Х. Брінкмана, однак до загальної типології речень ці синтаксичні одиниці не входять і висунутого Х. Брінкманом положенням про обов'язкову двоскладність німецького речення не заперечують [5, с. 276].

У формалізованих граматиках, де сам принцип аналізу повинен би був забезпечити опис і односкладних структур німецької мови, також відмічається тенденція зберегти незмінним уявлення про ненормативність односкладних утворень.

Р. Фрейдліх використовує при інтерпретації висловлювань елементи математичної логіки та виходить з двоскладної основи речення. У відповідності до його теорії присудок є виразником відношень, підмет – аргументом. Без одного з цих компонентів, на думку Р. Фрейдліха, речення існувати не може. У випадку, якщо в реченні нема підмета, як у наведеному прикладі *Gearbeitetwird*, то за аналогією з реченнями типу *Eswirdgearbeitet* аргумент в структурі *Gearbeitetwird* визначається, як підставна величина [7, с. 34]. Аналогом підставної величини аргумента може розглядатися нульова морфема, яка, на думку представників трансформаційних граматики, маркує другий склад в односкладних реченнях. Так, В. Мотч стверджує, що в німецькій мові односкладних речень немає, а є лишетрансформидвоскладних, в яких другий склад представлено нульовою морфемою. Звернення до таких категорій, як нульова морфема та підставна величина аргумента, які не мають реального мовного змісту, дозволяє забезпечити несуперечливість утворених систем, але приховує деякі мовні проблеми, зокрема проблему виділення односкладних структур [12, с. 149].

Поряд з наведеними концепціями існують однак дослідження, в яких все більш схиляються до необхідності вивчення односкладних речень. Так, Х. Ю. Херинг вважає, що визначення речення на основі логічної, психологічної або граматичної двоскладності неадекватне, оскільки воно виключає з числа рівноправних односкладні структури [10, с. 87].

Вказуючи на недостатність вивчення односкладних речень в німецькій мові і на те, що термін “односкладне речення” в німецьких синтаксичних теоріях не досить затвердився, Х. Ю. Херингер слідом за К. Бругманом використовує термін “усічене речення” (*Kurzatz*), зазначаючи, що воно не протиставляється повному реченню, тобто є самостійною структурою, і що таке положення приводить часто до певних труднощів при утворенні синтаксичних теорій [10, с. 88].

Х. Ю. Херингер не зупиняється на цьому типі комунікативних одиниць, а лише відмічає актуальність вирішення проблеми, пов'язаної з односкладними реченнями. Окремі зауваження відносно правомірності виділення односкладних речень як самостійних синтаксичних одиниць та їхній короткий опис ми зустрічаємо й у інших лінгвістів.

Х. Ю. Херингер пише, наприклад, що словосполучення типу *Einherrlicher Sonnenuntergang* є самостійним і повним висловлюваннями, а автори, які розглядають такого роду структури, як еквіваленти речень, знаходяться, на його

думку, під впливом застарілих уявлень, відповідно до яких речення обов'язково повинно мати присудок [10, с. 93].

В. Мюс на прикладі односкладних структур показує, що односкладність є фактом німецького синтаксису, і стверджує, що речення односкладної структури потребують спеціального дослідження [13, с. 47].

Таким чином, в німецькій германістиці, на наш погляд, ще не склалась теорія односкладного речення. Наявні класифікації недвоскладних структур належать в основному дослідникам минулих років та базуються на застарілих уявленнях про структуру речення і не віддзеркалюють сучасного розвитку синтаксичної думки.

Різноманітність думок у цій області лінгвістики виявляється перш за все в тому, що одні вчені розглядають наявність в індоєвропейських мовах розгалуженої системи структурно-семантичних типів односкладних речень, а інші, – навпаки, схиляються до повного заперечення поняття синтаксичної односкладності, захищаючи ідею двоскладності простого речення як його невід'ємної ознаки.

Література

1. Гофман О. В. Односоставные предложения в русском, английском и немецком языках в сопоставительном аспекте: дисс. ... канд. филол. наук / О. В. Гофман. – Уфа, 2006. – 171 с.
2. Becker K. F. Ausführliche deutsche Grammatik als Kommentar der Schulgrammatik / K. F. Becker – Frankfurt am Main, 1842. – 348 s.
3. Behagel O. Die deutsche Sprache. / O. Behagel – Halle/Saale, 1968. – 216 s.
4. Blumel R. Einführung in die Syntax / R. Blumel – Heidelberg, 1914. – 308 s.
5. Brinkmann H. Die deutsche Sprache .Gestalt und Leistung / H. Brinkmann – Dusseldorf, 1962. – 282 s.
6. Erben J. Abriss der deutschen Grammatik / J. Erben – Berlin, 1960. – 208 s.
7. Freundlich R. Sprachtheorie: Grundbegriffe und Methoden zur Untersuchung der sprachstruktur / R. Freundlich – Wien/New York, 1970. – 181 s.
8. Grebe P. Der Große Duden: Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. – Hrsg. von P. Grebe. – Mannheim, 1959.
9. Heibig G. Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Heibig, J. Buscha – Leipzig, 1974. – 656 s.
10. Heringer H. J. Theorie der deutscher Syntax / H. J. Heringer – München, 1973. – 313 s.
11. Heyse J. Ch. Deutsche Grammatik / J. Ch. Heyse – Hannover und Leipzig, 1914. – 644 s.
12. Motsch W. Untersuchungen zur **Apposition** im Deutschen in **Syntaktische Studien** / **W. Motsch** – Berlin, 1965.
13. Mues W. Vom Laut zum Satz / W. Mues – Heidelberg, 1964.
14. Ries J. Was ist ein Satz? / J. Ries – Prag, 1931.
15. Schmidt W. Grundlagen der deutschen Grammatik: Eine Einführung in die funktionale Sprachlehre / W. Schmidt – Berlin, 1966. – 324 s.

Summary

The article deals with the problem of existence of one-member sentence in the German language. Different views of Germanists on the issue about the syntactical form of non-two-member structures in the scientific literature are outlined.

УДК 811.16

КОНОТАТИВНИЙ АНАЛІЗ СПІВСТАВЛЕННЯ ЛЕКСИКИ БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВ

Гаврилова О.В., Нешко С.І.

Українська державна академія залізничного транспорту (м. Харків)

Наукові основи порівняльної лінгвістики датуються кінцем XVIII – початком XIX ст., коли мовознавство формувалося як наукова галузь завдяки відкриттю порівняльно-історичного методу. Одночасно із становленням порівняльно-історичного мовознавства були закладені основи порівняльного дослідження мов на синхронному рівні.

Основним завданням цієї статті є проведення порівняльного конотативного аналізу лексики близькоспоріднених мов. Актуальним напрямом сучасних науковців є дослідження конотативних відмінностей співзвучних слів, що прижились у різних мовах. Таку специфіку можливо помітити і дослідити тільки шляхом ретельного лінгвістичного аналізу, який потребує глибокого знання, розуміння відмінностей шляхів розвитку декількох мов, зумовлених географічними, історичними, ментальними розбіжностями.

Матеріалом дослідження є генетично-споріднені слова в українській, російській та польській мовах.

Аналіз досліджень і публікацій. Одночасно зі становленням порівняно-історичного мовознавства були закладені основи співставлення мов на синхронному рівні. Заслуга в цьому належить, як відомо, В. фон Гумбольдту, в працях якого органічно взаємно доповнилися два підходи і викладається глибоке і цілісне уявлення про мову і мовні картини світу. «Через різноманіття мов для нас відкривається багатство світу і різноманіття того, що ми пізнаємо в ньому, і людське буття стає для нас ширше, оскільки мови у виразних і дієвих рисах дають нам різні способи мислення і сприйняття. Мова завжди уособлює в собі своєрідність цілого народу» [4; 349].

Перше положення при встановленні принципів порівняльного методу – це суворе відмінність співставлення і порівняльного методів.

Метод співставлення – це дослідження і опис мови через її системне порівняння з іншою мовою. Цей метод особливо ефективний стосовно